

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.99

2h-70

КОГДА КНИГА ВЗЯТА

117917/9

341 8/15

БЕРЕГИТЕ КНИГУ!

ОНА СЛУЖИТ НЕ ОДНОМУ, А МНОГИМ.

Возвращайте книгу в
срок, чтобы и другие
могли воспользоваться

_____ ею. _____

иначе

01 JAN 2009

19 NOV 2010

ՅԱՀՐԻԱՐ

891.99

Ա-70

կ.մ.

~~9276~~

d-30

ԵՂՕԻ ՔՈՌ ԲԱԽՏԸ

Պ ա տ մ ո ՚ ա ծ ր

№ 7

Центральная Сиб-на им. Ленина

гор. Кызу

ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ 1936 г.

№ Թ Ի Տ Լ Ի Ս

Տպարան Մովսես Վարդանեանցի

1903

14 FEB 2013

20208

Доз. Цензурыю. 28 Ноября 1903 г. Тифлисъ.

3198
40

ԵՂՈՒ ՔՈՌ ԲԱՆՏԸ

I

—Հայր սուրբ ջան, աջիդ դուրբան, մի օգնութիւն արա ինձ. միայն երկու ռուբլի է պէտք, որ մեր գիւղ հասնեմ:

Այս խօսքերով եկեղեցու բակում դիմեց վարդապետին մի երիտասարդ գիւղացի, աջ թևը կապած, հէնց այն ըոպէին, երբ վարդապետը կամենում էր եկեղեցի մտնել: Գիւղացու մեծ, մորթէ փափախը, տրեխները, պատուտուած չուխան և ցառոտ դէմքն ակամայ գրաւեցին վարդապետի և փոքրաթիւ ժամաւորների ուշադրութիւնը: Գարզ էր, որ նա նոր էր եկել Բագու և շրջապատող փարթամութեան մէջ իր փափախով և տրեխներով մի տաքօրինակ հակապատկեր էր ներկայացնում:

—Ո՞րտեղացի ես, այ տղայ,—հարցրեց վարդապետը:

—Ծառայ եմ, սարգանցի եմ, Սաքոյի եղօն եմ. երկու շաբաթ կայ, ևեկել եմ Բագու, հիմա երկու մանէթ է պէտք, որ յետ դնամ գիւղ, մեր տուն:

եւ գիւղացիին նսրից իր աղերսալի նա-
յոււածքը յառեց վարդապետի վրայ:

Նրա արեակէզ, փոշոտ դէմքը թախիծ,
վիշտ էր արտայայտում, բայց ոչ արտունջ, ոչ
յուսահատուածիւն. առաջին ակնարկից կարելի
էր համոզուել, որ ձեր առաջ կանգնած է մի
միամիտ գեղջուկ, որի նահապետական պար-
զուածիւնն ու անմեղուածիւնը դեռ չէին խախ-
տուել ապականուած քաղաքի նեխուած բարո-
յական մթնոլորտում: Այդտեղ, այն, կար վիշտ,
բայց միևնոյն ժամանակ այդ վիշտն անմոռնչ
տանելու վճռական համբերութիւն:

— Է, լաւ, եթէ երկու շաբաթ է միայն,
որ եկել ես այստեղ, էլ ինչո՞ւ ես այդպէս շուտ
յետ գնում. ինչի՞ համար էիր եկել, — լստու-
թեամբ հարցրեց հայր սուրբը:

— Ծառայ եմ, եկել էի բախտս փորձեմ:

— Փորձեցիր միթէ և ինչպէս:

— Բախտս քո դուրս եկաւ, Աստուած
չուզեց, օրհնեալ լինի նրա կամբը. երեւի ճա-
կատիս այդպէս էր գրուած... ի՞նչ անենք.
Աստու հետ հօ կուռել չէ կարելի. աղաչում
եմ, երկու մանէթ շնորհիր, դառնամ մեր գիւղ:

— Երկու մանէթ. ինչո՞ւ անպատճառ եր-
կու, մի՞թէ այս մեծ քաղաքում չկարողացար
երկու մանէթ հաւաքել:

— Ես այստեղ ոչ որի չեմ ճանաչում,
հայր սուրբ, մեր գիւղից մարդիկ կան, բայց

Նրանց տեղը չգիտեմ. ի՞նչ անէի. ողորմութիւն
հաւաքէի. դուք մեր հայրն էք, դուք տուէք.
աման, հայր սուրբ, մի խնայիր երկու մանէ-
թը, տուր գնամ:

— Ախր երկու մանէթով ի՞նչպէս կը գնաս
Ապարան, այ տղայ, — աւելի սեղմ և կարեկցա-
կան ձայնով ասաց վարդապետը:

— Ծառայ եմ աջիդ, հայր սուրբ. չորս
մանէթ տուել է ինձ զավօղի տէրը. երկու
մանէթ էլ պէտք է, որ այստեղից Աղստաֆա
գնամ երկաթուղով:

— Իսկ այնտեղից ի՞նչ պէտք է անես:

— Աղստաֆից ոտքով կը գնամ մինչև մեր
գիւղ:

Այդ միջոցին եկեղեցին օրհնելու երբոր-
դը հնչեց. վարդապետը շտապով ներս մտաւ
ասելով.

— Լաւ, սպասիր այս գիշեր, վաղը կը-
կարգադրենք:

* *

Երեկոյ է, մութը կօխել է. երկնակամա-
քի վրայ աստղերն սկսեցին փայլել. Բագուի
աղմկալից փողոցներում կառքերի, ձիաքարչ-
ների անց ու դարձն ականջ է խլացնում. մար-
դիկ անցնում են տեղային արագութեամբ,
կարծես չարագործներ լինին, որոնց յետևից
օստիկաններ են ընկել բռնելու:

Հայոց եկեղեցու հանդէպ գտնուող հրապարակի լապտերները աղօթ, մեղմ լոյս են սփռում շրջակայքի վրայ, հեռուում լսում է նաևի սուր սուրոցը, և ամեն ինչ ցոյց է տալիս, որ նաւթային մայրաքաղաքի բնակիչները դեռ չեն մտածում հանգստանալու, քնելու, թէև արդէն ժամը տասն է: Փշում է «գելավար» խեղդող քամին, որից բնակիչները կորչում են քափ քրտնքի մէջ. ամենքը վազում են այն միակ տեղը՝ քաղաքային այգին, ուր կարելի է փոքր ինչ զով օդ չնշել: «Անիծուի այս տեսակքաղաքը, — լսում են շարունակ խօսակցութեան ձայներ, — եթէ այս փողն էլ չլինէր, ոչ ոք չէր ապրիլ այս դժոխքում. ան մեր երկրի օդ, սառն ջուր, ո՛ր էր էք»:

Քնած չէ այդ միջոցին և ապարանցի Եղօն, Սարգսի տղան: Վարդապետի հրամանով ժամհարը նրան թոյլ տուեց գիշերը անցկացնել եկեղեցու բակում: Պարզուելով գանգակատան լերկ սալայատակի վրայ, մօթալ փափախը գլխի տակին դրած բարձի տեղ և պատըռտուած շուխան վրան ձգած վերմակի տեղ, նա ակնապիշ նայում է աստղազարդ երկնքին, երբեմն-երբեմն, երևի փալասի մէջ կապած թևի ցաւից, նրա դէմքը կծկուում է, և նա «վայ նանի, վայ նանի» հառաչն է արձակում: Փողոցի աղմուկը, դղրդող կառքերը, տաք և հեղձուցիչ «գելավար» քամու վզոցը չեն համնում նրա

ականջին. նա, խլացած, ոչինչ չէ լսում. նոյն լուկ ոչինչ չէ տեսնում. գործում է միայն նրա միտքը և գործում է արագութեամբ. ծանօթ պատկերներ մէկ մէկու յետևից գալիս, սահում են նրա առաջից. թարմանում են յիշողութիւնները, և նա, մոռանալով թևի վէրքի կսկիծը, ապրում է այդ յիշողութիւններով ու պատկերներով:

* * *

Ահա իրանց գիւղը. դեռ երկու շաբաթ առաջ ինքն այստեղ էր. առաւօտը, լուսածագին, վեր էր կենում, գնում դէպի աղբիւրը, զով սառն աղիւրը, երեսը մի լաւ լուանում, խաշախնքում, վերագառնում տուն. Հուշանն արդէն աղլուխի մէջ կապել է հացը և պանիրը՝ հանդը գնալու համար. փոքրիկ Մուկուշը դեռ քնած է: Ծերունի հայրը՝ Սարգիս ապէրը ժամից վերագառնում է. նա, սովորաբար, սխուր է, երեսը կնճիւններով, խորշամներով ծածկուած. խորին թախիծ նկարագրուած է այդ դէմքի վրայ:

— Ապէր, — ասում է Եղօն, — ախր փոխանակ այդպէս հալումաշ լինելու, աւելի լաւ չէ թոյլ տաս գնամ Բագու, համ Գրիգորին գտնեմ, համ բախտս փորձեմ. կարելի է Աստուած մեզ էլ ողորմի, մենք էլ մի կտոր հացի տիրանանք, աղքատութիւնից ազատուենք:

—Ա՛յ որդի,—պատասխանում է շարունակ Սաքօն,—փոքր եղբայրդ՝ Գրիգորը գնաց. ահա ութ ամիս է ոչ մի լուր չկայ. մեռաւ, սաղ է, չգիտենք. հիմա դու էլ գնաս, ս՛ում յոյսին ես թողնում ծերունի հօրդ, խեղճ կնոջդ և երեխայիդ. ս՛վ պէտք է մեզ պահի և կերակրի, ս՛վ պէտք է աչքերս փակի, վերջին մի բուռ հողն ամի վրաս. չէ, որդի, բախտը փորձելը լաւ չէ. Աստուած եթէ ուզենայ, եթէ վճռուած է, բախտը ինքն իր ոտքով կը գայ քո դռան շէմքին կը շօքի. լաւ չէ Աստուծոն փորձել. քո պապերի բոյնը, քո արտն ու արօտը մի թող. մի կտոր հաց Աստուած միշտ կըտայ. ծառերին, անասուններին կերակրողը մեզ էլ կը հասնի:

—2է, ապէք, ինչ ուզում ես ասն, ես պէտք է գնամ. ընկերներս կիրակի օր ճանապարհ են ընկնում, ես էլ նրանց հետ. հէրիք է, ինչքան քափ քրտնքի մէջ աշխատեցինք, թող մի քիչ էլ մենք հարստանանք. ինչպէս շատերն ուրիշ տեղերից գնացել հարստացել են, մի քիչ էլ մենք հարստանանք. երկու երեք տարի կաշխատեմ Բագում, մի քիչ փող կը հաւաքեմ, կըվերադառնամ, պարտքերնիս կըտանք կաղատուենք մեր արիւնը ծծող պարտատէրից, և այն ժամանակ, մենք էլ բախտաւոր կըլինինք. ինչ ես գուր բախտիս առաջը կտրում:

Ծերունին ուշադրութեամբ մտածեց աչքերը գիտին յառած, ապա ասաց ախ քաշկով.

—Իէ դու գիտես, որդի, գնա, Աստուած քեզ հետ, գուցէ փոքր եղբօրդ էլ ճարես հետդ բերես, նշանածի աչքը ճանապարհին է:

* *

Գիրակի է. գիւղը առանձին կենդանութիւն է ստացել. Եղօն և մի քանի իրան նման աղքատ կրիաստարդներ. պատրաստուած են ճանապարհ ընկնել գէպի Աւետեաց երկիրը, սակու հանրը: Եղօնց տանը մատաղ են արել. պատարազից յետոյ տէրտէքը և գիւղի համփաները հասարակեցին. մատաղ օրհնուեց, բաժանուեց. սուփրան զցուեց, և տէրտէքն ու համփաները Սաքօ ապօր հետ մի քանի բաժակ օղի և գինի խմեցին. «Բարով գնաս, շուտով գաս, որդի, ձեր օջախը վառ, շէն պահես. լիանաս, կշտանաս և մեզ էլ լիացնես, կշտացնես»: Եղօն ոտքի կանգնած ծառայում է և շնորհակալութիւն յայտնում: Զուշանը այս ու այն կողմն է վազում հազիւ արտասուքը զսակլով: «Քեզ մատաղ, Եղօ, մեզ չմոռանաս, Գրիգորին հետդ բերես. շուտ գաս, մեր արևը չխաւարեցնես»:

Եղօն այնքան յուզուած էր, որ լաւ չէ յիշում, ինչպէս տէրտէքը «Տէր ուղեւա դճանապարհս» կարգաց, Սաքօ ապէքը համբուրեց

ճակատը, ինչպէս ինքը հօր առաջ չորեք, օրհնութիւնն առաւ, ինչպէս ամաչելով, կարմրելով Չուշանին մնաս բարեւասաց, Մուկուշին համբուրեց և պաշարով լի խուրջինը ուսին գցելով՝ դուրս եկաւ զիւղից ու միացաւ ընկերներին:

Եղօն ուրախ է. ընկերների հետ «մուխամազ» երգելով գնում է Դիլիջանի հրաշալի, զով անտառի միջով. չէ որ նրա փափազը կատարուեց, չէ որ, վերջապէս, նա գնում է բախտ որոնելու. նա կատարելապէս հաւատացած է, որ այդ բախտը գտնելու է և գտնելու է Յագում. «Ինչո՞վ եմ ես պակաս ուրիշներից, մի՞թէ ես Աստծու ստեղծածը չեմ, մի՞թէ ինձ պէս դօշաղ տղային Աստուած չի խղճալ: Չէ, անպատճառ կը տայ»: Միայն Եղօն չէ կարողանում երեւակայել, թէ ինչպէս է հարստանալու, ոսկիները ինչպէս են թափուելու գլխին. նա լսել է, ոսկին թափուում է նաւթի ձևով. յանկարծ, հողի տակից խփում է նաւթի շատրուան և մի քանի ժամուայ խփածը բաւական է մարդի հարստացնելու համար: Ճիշտ է, այն հողերը, ուր գտնուում են ֆօնտանները, ձրի չեն. ամեն մարդ չունի, բայց այդ հող չէ: Եղօն հաւատացած է, որ կը գտնուին շատ բարի մարդիկ, որոնք իրանք ֆօնտանի երկու երեք ժամուայ խփածը կը բաշխեն իրան, ասելով, դէ, Եղօ, գնա բախաւորուիր: Ի՞նչ բան

է մի երկու ժամը նրա համար, որի ֆօնտանը ամբողջ օրերով խփում է. այդ անպատճառ կը լինի, և Եղօն արդէն մտքում օրհնում է իր անյայտ բարեբարին: Որպիսի եռանդով Եղօն աշխատելու է այդ բարեբարի համար: Նա արդէն ազատուած է տեսնում իրան, հօրը, Չուշանին զիւղական վաշխառու Մկրտումի ձեռքից. «Ա՛ռ, ահա փողդ, այլ ևս մի ծծիլ մեր արիւնը, — շարտում է նա չարչուն երկու հարիւրանոց. — քո տուած երեսուն մանէթի տեղ ստացիր երկու հարիւր, յետ տուր մեր մուրհակը»: Ոհ, ինչպէս փայլում է Չուշանի երեսն ուրախութիւնից:

*
* *

Ահա և Աղստաֆայի կայարանը. Եղօն առաջին անգամն է տեսնում երկաթուղին. նա շյացած է. լօկօմոտիվը նրան թւում է մի վիթխարի գազան. խուրջինը ուսին՝ նա պլըշած նայում է. ընկերների օգնութեամբ մի կերպ տեղաօրուում է վագօնում և մինչև Բագու հասնելը համարեա տեղից չէ շարժուում: Ինչքան խելքին զօռ է տալիս, նա չէ կարողանում ըմբռնել, թէ ինչ ոյժ է, որ մղում է երկաթուղին այսպէս արագ վազելու. «Այստեղ սատանայի ձեռք կայ», վճռում է նա և աւելի կուշ է գալիս իր անկիւնում ու մի տեսակ թմրութեան մէջ ընկնում, մինչև որ ընկերներից

մինք կողքին բռնում է ու ստում: «Ահր կաց, խուրջինդ հաւարիր, հասանք Բագու»:

Բագու անունից նա ցատկում է, իբրև ելեքարական ցնցումից: Նէ որ հասել էր իր փափագին, Նէ որ հասել էր, վերջապէս, այն տեղը, ուր իր երազները պէտք է իրականանային, ուր հարստութիւն պէտք է ձեռք բերէր և գնար աղատելու իր հօրը, ընտանիքը շարչի Մկրտումի ճիրաններից, քաղցրացնելու իր Չուշանի դառն օրերը և պատճառելու նրան անբաւ ուրախութիւն: «Տէր Աստուած, դու յաջողիր գործս», խաչակնքեց Եղօն դուրս գալով վագօնից, խուրջինն ուսին, մօթայ փափախը գլխին և շուրթած նայելով դէս ու դէն վազող ամբոխի վրայ:

«Ո՞ւր են վազում սրանք այսպէս լեղապատառ,—մտածեց նա, և յանկարծ յիշեց.—ախր Նէ որ ոսկի հաւարելու են գնում. երեի ամեն մարդ ուզում է ինքն առաջ ընկնի, ինքն առաջինը հաւարի ոսկին: Տէր Աստուած, թող աչքդ քաղցր լինի իմ վրայ, ինձ ևս արժանացրու այդ բախտին. ես ևս քո արարածն եմ»:

Այս մտածմունքից նրան հանեցին ընկերները և խորհուրդ տուին գնալ իրանց հետ Բալխանի, ուր նա կարող է և զործ գտնել, և կորօրը տեսնել:

Բալխանի նա, նոյն ընկերների օգնութեամբ, վարձուեց բանուոր Ն. պրօմիսլայի

մէջ: Կանաւարելը, մի երիտասարդ ֆրանսական հագնուած ինժեներ, տեսնելով նրան սաաց. «Տօ, այս բոի արջին սրտեղից էք բերել»: Եղօն վիրաւորուեց, բայց, նկատելով որ իր ընկերները ինժեների առաջ խոնարհ, գլուխը ծռած կանգնած են, կուլ տուեց վիրաւորանքը և լուեց: Նրան նշանակեցին օրական 60 կոպէկ վարձ և յանձնեցին վարպետներից մէկի հսկողութեանը: Այլ ևս նա իր ընկերներից և համագիւղացիներից ոչ ոքի շտեսաւ. ամեն մարդ իր գործին, իր գլխի համար է մտածում. ո՞վ ժամանակ ունի յիշելու, թէ ինչ եղաւ Եղօն, ինչ է անում: Եղօն չկարողացաւ առաջին շաբաթը որ և է տեղ գնալ. անծանօթ, առանց առաջնորդի, նա շէկուած մնում էր ամեն անգամ, երբ կամենում էր գործարանից մի տեղ հեռանալ. ամեն տեղ վիշկաներ, միքնաններ, հորեր, սև նաւթ, սև ցելս. ցերեկները նրան սաստիկ աշխատեցնում էին առաւօտից մինչև երեկոյ. իսկ երեկոյեան նաւթի մէջ կորած, սևացած, նա յոգնութիւնից տեղն ու տեղը քնում էր միւս մշակների հետ: Նա տանջւում էր մանաւանդ ծարաւութիւնից, որովհետև չէր կարողանում խմել Բալխանու նաւթահամ ջուրը: Եւ նա չէր հասկանում, թէ ինչպէս է հարստանալու այդ նաւթի, ցելսի, կեղտի մէջ, ինչպէս է դիզելու ոսկիներ: Ամբողջ մի

չարաթ ևս չկարողացաւ որ և է տեղեկութիւնս ստանալ եղբօր մասին: Վերջապէս կիրակի առաւօտ, իր համազրիւղացիներէց երկու հոգի եկան և նրան տարան իրանց հետ, ասելով.

— Գնանք տրակտիր, կարելի է եղբօրդ էլ այնտեղ տեսնես. քեզ էլ մի լաւ կնքենք այսօր, մարդ դառնաս, տեսնում ևս բռի արջ են անուանում:

* * *

Եւ ի՛նչ տեսաւ Եղօն. նրանք մտան մի ստորերկրեայ պանդոկ. սկզբում Եղօն ոչինչ չնկատեց. ծխախոտի թանձր մուխը, բաղմամբիւ մարդկանց շնչառութիւնը առաջ էին բերել մի մշուշ, որի միջով շատ դժուար էր տեսնել, դանաղանել առարկաները և մարդկանց. սոսկալի ժխոր էր տիրում այդ պանդոկում. բաժակների շրխոց, աղաղակներ, երգ, գոռոց գոշիւն, խռպոտ ձայներ, շիշերի բացուելու չարաքոց, հայհոյանք — ամենը իրար խառնուելով մարդի ականջներն ջէին խլացնում: Եղօն նստեց իր ընկերների հետ մի սեղանի առաջ. քիչ-քիչ նրա աչքերը սովորեցին տեսնել իրերը և մարդկանց, և այն, ինչ որ տեսաւ, նա երբէք չի մոռանալ: Նա տեսաւ ռուս բանուորներ, նստած ռուս աղջիկների հետ, օղի, գարեջուր էին խմում և երբեմն-

երբեմն համբուրում, իրար հետ սիլի-բիլի անում:

Ամօթխած Եղօն կարմրեց, ըռընեց. ընկերները ծիծաղում էին տեսնելով նրա այդ վիճակը և սկսեցին փսփսալ. շուտով նրանց սեղանի վրայ ևս երևացին բաժակներ, գինի, գարեջուր: Նրան ստիպեցին խմել, բայց նրա կոկորդից ոչինչ ցած չէր լիջնում: Նրա միտքը արագութեամբ գործում էր. նա չէր հասկանում ինչպէս տղամարդը, որ գլխին փափախունի դրած, կարող է հրապարակով, օտարների ներկայութեամբ, օր ցերեկով կնոջ համբուրել. «Երևի ռուսների աղաթն այդպէս է», մտածեց նա: Բայց այս ինչ է տեսնում. նոյնը անում են և հայերը, իր ապարանցի ընկերները. քրտինքը կոխում է Եղօյին յուզմունքից, իսկ ընկերները հահուում են միայն, տեսնելով նմա վիճակը:

Եղօն յանկարծ ծլուենկ եղաւ նստած տեղից. կարծես նրան չիկացած երկաթով դիպան կամ օձ կծեց: Նրա շարաճճի ընկերները աչքով էին արել տրակտիրային աղջիկներից մէկին, և սա մօտենալով յանկարծ համբուրել էր նրան: Եղօն ամբողջ մարմնով դողում էր, կարմրատակել էր սաստիկ վիրաւորուած զգալով իր ամօթխածութիւնը: Նա, գաւակի տէր, նա, որ գիշերները նոյն-իսկ վախենալով էր համբուրում Չուշանին, այժմ իր այտերի վրայ

զգաց մի այլ կնոջ համբոյրը, որ կարծես այրեց, դադեց նրան. բնագրամար, նա ձեռքով սկսեց սրբել այդ այրուած տեղը: Տէր Աստուած, այս սրտեղ է ընկել այս ինչ աշխարհ է, միթէ այսպէս պէտք է փող աշխատել. հարամ լինի այսպիսի փողը: Նա քիչ էր մնում լաց լինի. նա զգում էր, որ պէտք է փախչել, հեռու փախչել այստեղից, և մտածում էր այդպէս էլ անել, երբ, յանկարծ, մի արնպիսի նոր բան տեսաւ, որ տեղնուտեղը մեխուած մնաց: Այս ինչ է, միթէ նա է, Գրիգորն է, իր հարդատ եղբայրը. այն ամօթխած, ամաչկոտ, հեզ, վախկոտ Գրիգորը: Եթէ պանդոկի տանիքը փուլ գար և զլինին թափուէր, Եղօն այնքան չէր զարմանալ. Գրիգորը նստած անկիւնի սեղանի մօտ, հարբած, համբուրում է մի կնոջ, թեք ձգում է նրա պարանոցով, ինչ-որ երգ է երգում խռպոտ ձայնով, նա կամենում է նորից համբուրել աղջկան, սա թոյլ չէ տալիս, ինչ-որ ասում է. Գրիգորը, ձեռքը տանելով գրպանը, հանում է մի իւզոտած, կեղտոտ փողաման և հանելով թղթադրամներ՝ առաջ 3-անոց, յետոյ 5-անոց՝ տալիս է նրան: Աղջկեղը վերցնում է և թոյլ է տալիս համբուրուել իրան. Գրիգորը դարե՛ջուր է պահանջում, նորից խռպոտ ձայնով երգում է, նորից կամենում համբուրուել աղջկան:

Եղօն քիչ է մնում չնչատպառ լինի. նրա

աչքերը մթնանում են, կարծէք մէկը նրա գրելսին մի ահազին թօխմախով խփել է: Այնտեղ, գիւղում, հայրը, մայրը, ինքը, Ջուշանն և Մուկուչը հալում, մաշում են վաշխառու Մկրրտումի ձեռքին, պարտքերի մէջ խրուած. այնտեղ, գիւղում, խեղճ նշանածը անհամբեր սպասում է Գրիգորին, որ գայ փող բերի, պարտքերը տայ, պսակուի, իսկ նա, այստեղ, նա իր փողերը ծախսում է գինեանում, անառակ կանանց հետ:

Եղօն զարմանում է, որ պանդոկը փուլ չէ գալիս և իրանց ամենքին տակովը չէ անում: Զայրոյթն ու կատաղութիւնը խեղդում են նրան, նա կամենում է հարայ տալ, պոռալ, բայց կոկորդը շորացել է:

— Տօ, ինչ ես աչքերդ չուել, նայում, կարծես մեզ ամենքիս ուզում ես ուտել. ինչ կայ,— ուտին խփելով ասացին ընկերները, չըհասկանալով ինչ է կատարում Եղօյի մէջ:

Եղօն միայն մատով ցոյց տուեց Գրիգորին և աղջկան:

— Հօ-հօ-հօ,— քրքռացին ընկերները.— եղբայրդ. էհ, ինչ անենք, ջահիլ է, դուարձանում է. սպասիր, սպասիր, թող անցնի մի երկու ամիս, դու նրանից վատթարը կանես. նստիր, նստիր, յիմար, խմիր գինին:

— Ե՛ս... — պոռաց վերջապէս Եղօն և խլազարի նման դուրս նետուեց պանդոկից, վա-

3/98
40

խենալով որ չլինի ինքն ևս եղբոր պէս դառնայ, մոռանայ հօրը, մօրը, Մուկուշին, Չուշանին և չարչի Մկրտումին:

Եւ նա քայլում է անծանօթ փողոցում շշկուած այծեամի պէս. նա փախչում է պանդոկից ինչպէս վարակիչ բոյնից, բայց եղբայրը... Գրիգորը. մնաց ախր, բա ինքը ոչինչ չասի, բա թևից չբռնի, չփորձի դուրս քաշել ցեխից: Նա յետ է դառնում շտապ-շտապ, ներս է մտնում և առանց իր շուրջը նայելու ուղիղ դիմում է եղբոր վրայ և ձեռքն ուսին դնում.

— Գրիգոր, այ Գրիգոր, էս ինչ հողն ես տալի մեր գլխին:

Եղբայրը նայում է կարմրած աչքերով և կարծես չի հասկանում:

— Բա մեր տունը, մեր օջաղը, ախպէր, էդ ինչ օրի ես. բա քո նշանածը...

Եղբայրը բարձրանում է օրօրուելով և ուզում է գրկել Եղօյին, բայց էլի ընկնում է կեղտոտ նստարանի վրայ:

— Գնանք, ախպէր, — ասում է Եղօն թևը բռնելով և դէպի դուռը քաշ տալով. Գրիգորը թևը դուրս է քաշում, ձեռները տարածած գրկում է աղջկան... Եղօն գլուխը կախ դուրս է գնում, իսկ բազմութիւնը յետևից հռհռում է:

Եղօն չգիտէ, չի յիշում ինչպէս նա կարողացաւ հասնել Քալախանի իրանց գործարանը. նա պառկեց ամբողջ օր, ամբողջ գիշեր

նա շնամբի պէս էր. անկապ մտքերը վրդովում, խանգարում էին նրա ուղեղը. նա չկարողացաւ մի ըստէ քնել: Միայն լուսաբացին վեր կացաւ, սառն ջրով երեսը լուաց, և սև մտքերով պաշարուած՝ գլուխը քաշ գնաց աշխատելու. նա մոռանալ չէր կարողանում եղբորն ու պանդոկը: Մի հօրի գլխին կանգնած, նա սկսեց պտտեցնել մեքենան, և որովհետև խելքը գլխին չէր, ուշքը ուրիշ տեղ էր, ոչ որ էլ, ոչ գլխաւոր վարպետը, ոչ օգնականը իրան ոչինչ չէին հասկացրել, նա, մեքենան պտտեցնելիս, ձեռքը շքաշեց ժամանակին, և մեքենան ջախջախեց նրա թևը:

Նա ընկաւ ուշաթափ և երբ աչքերը բացեց՝ իրան գտաւ հիւանդանոցում. բժիշկը քննեց վէրքը, ինչ-որ հեղուկով սրսկեց, լուաց, կապեց և ասաց, որ կարող է բժշկուել, բայց թևը կարող է անպէտքանալ, և թղթի վրայ ուսուերէն մի բան գրելով տուեց նրան ու ճամբեց:

«Էս էլ իմ քոռ բախտիցն է», մտածեց Եղօն ու լուռ մունջ գնաց գործարանը, թևը կապած: Նա այժմ ուշքի էր եկել, և նրա համար ամեն բան պարզ էր. վէրքը նրան սթափեցրել էր: Նա եկաւ բախտը փորձելու և փորձեց. Աստուած չկամեցաւ, որ նա հարստանայ. դրա համար էլ նրա թևը կտորուեցաւ. դուր տեղն ինքը շտեց հօրը, թողեց ի-

ըանց արտերը, այգին, իրանց տունը: «Եւ ով գիտէ,—մխիթարում էր նա իրան,—այս Աստուծու կողմից մի ազդարարութիւն է. եթէ մնամ այստեղ, գուցէ ես էլ եղբօրս նման մոռանամ ամեն բան, նամուս, խիղճ, հայր, մայր, կին. չէ, չէ. փախչեմ, մի օր առաջ փախչեմ այստեղից, սա դժոխք է, այստեղ ես կայրուեմ, կը տոչորուեմ»: Բայց Գրիգորը. ի՞նչ է լինելու ախր: Հնա, նա մեռել է իրանց համար, այդպէս էլ կասի հօրը և մօրը:

Եղօն մտաւ կառավարիչ-ինժեների մօտ մնաս բարեւ անելու և խնդրելու, որ հացը հալալ անի: Մեծահոգի կառավարիչը ոչ միայն հացը հալալ արեց, այլ և շորս ուրբի էլ բաշխեց ճանապարհածախս: «Ճիշտ-որ բոլի արջ է, —մտածել էր նա,—կարող էր մեզանից բաւական փող պահանջել վտանգուած ձեռքի համար»:

«Ինչ լաւ մարդ է», մտածեց Եղօն և գլուխ տալով դուրս եկաւ, մէջքին ձգեց իր փոքրիկ պարկը ու դիմեց երկաթուղու կայարանը: Այդտեղ նա իմացաւ, որ մինչև Ադստաֆա տոմսակն արժէ վեց ուրբի. ի՞նչ անի. երկու ուրբի պահասում էր. ո՞ւմ դիմի: Հայ մշակները նրան խորհուրդ տուին գնալ հայոց եկեղեցին վարդապետի մօտ: Եւ նա. դիմեց վարդապետին:

II

Հաւերը կանչելիս Եղօն դեռ չէր քնած. լուսարացին աչքերը ծոնրացան, քունը կոխեց, և զարթնեց միայն այն ժամանակ, երբ ժամհարը կողքին բոթելով ասաց. «Վեր կաց, հէրիք քնես, գնա մշակութեանդ յետեից»: Եղօն ոտքի կանգնեց. հագաւ չուխան, մօթալ փափախը գրեց գլխին, խաշակներեց, համբուրեց եկեղեցու դուռը ու կանգնեց բակում: Երկար նա սպասեց. արեւն արդէն մի քանի կանգուն բարձրացել էր երկնքի վրայ, երբ, վերջապէս, մի քանի անգամ ժամհարին աղաչանք-պաղատանք անելուց յետոյ, նրան թոյլ տուին մտնել հայր սուրբի մօտ: Մտնելով, Եղօն մօթալ փափախը վերցրեց, մօտեցաւ, համբուրեց վարդապետի աջը և գլուխ տուեց երեք ուրիշ աղաների ևս, որոնք նստած էին նրա մօտ:

—Այս աղաներին,—ասաց վարդապետը,—նեղութիւն եմ տուել գան այստեղ քո գործի համար. սրանցից երկուսը ազվօկատներ են, միւսը բժիշկ: Պատմիր, տեսներք ի՞նչ ես ուղում:

—Ծառայ եմ, ես ոչինչ չեմ ուղում. խնդրում եմ ինձ երկու ուրբի տար, որ կարողանամ մեր գիւղը հասնել:

Վարդապետը աչքով արեց աղաներին.

նրանցից մինը դիմեց Եղօյին.

—Անունդ ի՞նչ է, սրտեղացի ես:

—Ծառադ, Սարօյի Եղօն, ապարանցի է:

—Ինչո՞ւ էիր եկել Բագու:

—Եկել էի բախտս փորձեմ, մի քանի շահու տիրանամ, պարտքից ազատուեմ:

—Էհ, բախտդ փորձեցիր, որ հիմա կամենում ես վերագառնալ:

—Հրամանքս, փորձեցի. բախտս քոռ դուրս եկաւ:

—Ի՞նչպէս թէ քոռ դուրս եկաւ:

—Էնպէս. Աստուած չուղեց որ հարստանամ, տուեց թեւ ջարդեց: Հիմա պէտք է մեր տուն վերագառնամ. երկու մանէթ պէտք է:

—Լսիր, Եղօ,—վերկացաւ փաստարանը և, մօտենալով, կանգնեց նրա առաջ.—լսիր. բախտըդ, ընդհակառակը, շատ լաւ բերել է. դու հիմա կարող ես հարստանալ:

Եղօն դարմացած նայում էր փաստարանին:

—Հասկանո՞ւմ ես, ինչ եմ ասում. դու կարող ես հարստանալ:

—Ի՞նչպէս, աղա:

—Ա՛յ, այնպէս, որ դու գանգատ կըտաս զավօղի տիրոջից դատարանին և կըպահանջես երկու հազար ռուբլի. դատարանն էլ կըվճարի առնել նրանից այդ փողը և տալ քեզ:

—Բայց ինչի՞ համար, ի՞նչ է արել ինձ զավօղի տէրը, որ նրանից գանգատ տամ:

—Ի՞նչ է արել. նա է մեղաւորը, որ թեղ կտարուել է:

—Նայ է մեղաւոր,—բացականչեց Եղօն.—չէ, աղա, հոգի ունեմ տալու Աստուծուն. նա խսկի էլ մեղաւոր չէ. նա ինչ անի, խեղճը. ես նրա երեսն անգամ չեմ տեսել:

—Բաս ո՞վ է մեղաւոր, յիմար,—զայրացած ասաց փաստարանը:

—Ո՛վ, իմ քոռ բախտը. Աստուած չուղեց, որ ես հարստանամ. տուեց թեւ ջարդեց. եթէ ուղէք, թեւ սող կըմնար, ես էլ կաշխատէի, մի օր էլ գօւցէ զավօղի տէրը խղճար ինձ, իր նաւթի հօրի մի օրուայ խփածը տար ինձ: Զէ, աղա, հոգի ունեմ տալու, զավօղի տէրը ոչ մի մեղք չունի. դեռ մարդն ինձ չորս ռուբլի բաշխեց, Աստուած նրա երեխաներին պահի:

Վարդապետի, երկու փաստարանների և բժշկի ջանքերը՝ համոզելու Եղօյին, որ զավօղի տէրն է մեղաւոր, որովհետեւ նա չպէտք է անփորձ, խամ մարդին այնպէս վտանգաւոր գործ յանձնէր, պէտք է ցոյց տար մեքենան գործածելու եղանակը—ապարդիւն անցան: Եղօն չկամեցաւ համոզուել, այլ շարունակ կըկնում էր.

—Ո՛չ, նա խսկի էլ մեղաւոր չէ. մեղաւորն իմ քոռ բախտն է:

Անճարացած, վարդապետը տուեց նրան

հինգ ուրբի, և եղօն, խոր գլուխ տալով, մեկ-
նեց: Ճանապարհին նա մի խանութից մի քիչ
հաց ու պանիր գնեց, դրեց խուրճի մէջ, մի
փոքրիկ էլ խաղալիք գնեց Մուկուշի համար և
գնաց կայարան:

Եղօն ազատ շունչ քաշեց, երբ հասաւ
Աղստաֆա, իսկ երբ շնչեց Գիլիջանի անտառ-
ները օդը, խմեց աղբիւրների պաղ, քաղցր
շուրը, նա վերակենդանացաւ:

Նա քայլում էր ու մտածում իր կեանքի
այդ վերջին երկու շաբաթի մասին, եղբօր
մասին, այն զարհուրելի պանդոկի մասին: Մի
քանի օրից յետոյ նա գիւղ հասաւ:

— Եղօ, որդի, ի՞նչ շուտ, էս ի՞նչ օրում:

— Ապէք, բախտս փորձեցի և քոս դուրս
եկաւ. ձեռքս էլ վրան դրի:

— Եղբայրդ...

— Էլ մի հարցրու, նա աննամուս է, նա
մեռած է մեզ համար:

— Փառք քեզ Աստուած, — մրմնջաց ծե-
րունին լացակամած. — քո կամքն է:

— Փառք քեզ Աստուած, — կրկնեց որդին:

Եւ վերստին սկսեց գիւղական կեանքն
իր արա ու արօտով, իր վար ու ցանքով, իր
հնազանդ ճակատագրով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0329782

20.208

